

ATELIER 66: ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΣΤΗΝ ΟΔΟ ΠΙΝΟΤΣΗ 17Β

Σκηνοθετημένες Χωρικές Στιγμές

“Η αρχιτεκτονική δεν πρέπει να συγκεκριμενοποιεί διάφορες σκέψεις, αλλά πρέπει να μας κάνει να σκεφτούμε, να μας προκαλεί να κινηθούμε, να χρησιμοποιήσουμε το σώμα μας, να μας προσφέρει τις δυνατότητες μιας σωματικής σχέσης με το χώρο, μίας αναγνώρισης των διαστάσεών μας, του απαιτούμενου χώρου για κάθε δραστηριότητα”

Δημήτρης Αντωνακάκης
Διάλεξη στο Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών,
4 Απριλίου 1994

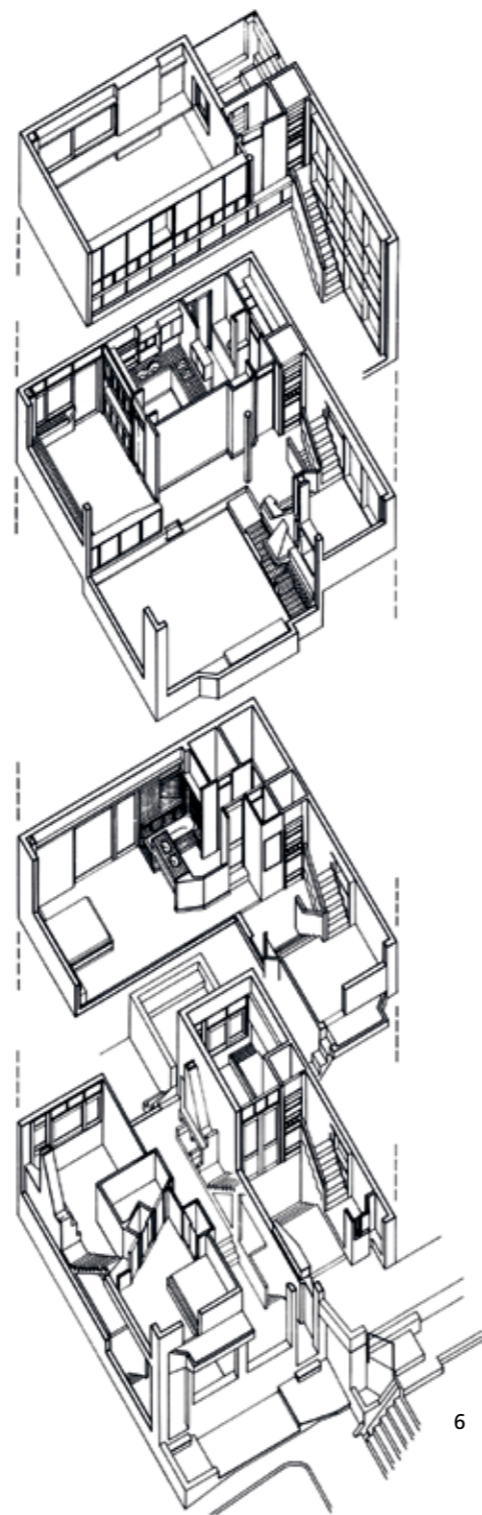
Στο αφιέρωμα στην Πηνελόπη Δέλτα “Πηνελόπη Δέλτα. Η Πρωτοπόρος”, που παρουσιάστηκε στο Κανάλι της Βουλής το 1980, σε σκηνοθεσία και σενάριο του Γιώργου Πετρίτση, μιλά για τη ζωή της ο Παύλος Ζάννας, εγγονός της συγγραφέως. Το σημείο στο οποίο γίνεται η λήψη της συνέντευξης είναι μέσα στην κατοικία του Παύλου Ζάννα, στην Οδό Πινότση 17β, στο λόφο του Φιλοπάππου, μια κατοικία που σχεδίασαν η Σουζάνα και ο Δημήτρης Αντωνακάκης, το 1978.

Κείμενο Βαγγέλης Παπανδρέου
Αρχιτέκτων, Βιομηχανικός Σχεδιαστής,
March Αρχιτεκτονικός Σχεδιασμός

- 1 Προσπικό Εξωτερικής Όψης
2 Κατοικία Ζάννα, Οδός Πινότση, 17β

Σε ποιο σημείο του σπιτιού γίνεται η λήψη; Η αίσθηση που έχει κανείς είναι ότι ο σκηνοθέτης θα αναζητήσει το κατάλληλο σημείο για να μπορέσει να δημιουργήσει μία δυνατή σχέση του πομπού και του δέκτη, του ομιλητή και του θεατή. Παρατηρώντας το φόντο του πλάνου, πίσω από τον Παύλο Ζάννα, υπάρχει ένα παράθυρο, τετράγωνου σχήματος, με μία κεντρική κουρτίνα λευκού χρώματος, ένα υφασμάτινο φωτιστικό καπέλο, ρευκό, κυλινδρικού σχήματος στα δεξιά του και μία γλυπτική κεφαλή στα αριστερά του. Όλα τα αντικείμενα τοποθετημένα πάνω σε ένα τραπέζι ή σε ένα γραφείο. Ανακαλώντας στη μνήμη μου το τηλεοπτικό αφιέρωμα για την αρχιτεκτονική της Σουζάνας και του Δημήτρη Αντωνακάκη "Παρασκήνιο. Δημήτρης και Σουζάνα Αντωνακάκη", σε σκηνοθεσία του Κυριάκου Αγγελιάκου, το 1988, θυμάμαι ότι πρόκειται για το σημείο της σκάλας που συνδέει δύο επίπεδα της κατοικίας.

- 3 Στιγμιότυπο.
Ο Παύλος Ζάννας μιλάει για την Πηνελόπη Δέλτα
- 4 Σκάλα.
Στιγμιότυπο από το 3ο επίπεδο προς το μεσόσκαλο.
- 5 Σκάλα.
Στιγμιότυπο από το 2ο επίπεδο προς το μεσόσκαλο
- 6 Αξονομετρικό Σχέδιο Κατοικίας
(Ισόγειο, Α' Όροφος, Β' Όροφος, Γ' Όροφος)

Μία σκάλα αποτελεί λοιπόν το χώρο λήψης μιας συνέντευξης για ένα σκηνοθέτη. Η σχέση χώρου και λήψης του πλάνου φαντάζει ιδιαίτερα οξύμωρη και αντιφατική. Η ελευθερία της κίνησης του πλάνου στριμώχνεται στα χωρικά περιθώρια μίας σκάλας, όταν μάλιστα σε πολύ κοντινή απόσταση υπάρχει ο χώρος του καθιστικού, που θα μπορούσε να δώσει ανοιχτά πλάνα λήψης.

Σκάλα. Η Σουζάνα Αντωνακάκη αναφέρει: "Η σκάλα - σκηνή παίζει ένα θεατρικό ρόλο σα στοιχείο του χώρου, αλληλά και προσφέρεται για την έλευση, τη στάση ή την απομάκρυνση των κατοίκων που θεωρούνται, αλληλά και θεωρούν. Η σκάλα υποδέχεται τους θεατές που παρακολουθούν τα δρώμενα που εκτυλίσσονται στη σκηνή. Δηλαδή στο χώρο στον οποίο ανήκει η σκάλα. Οι σκάλες σαν επιμήκειες δέσμες στο ύπαιθρο ή στον εσωτερικό χώρο, εκτός από τη θεατρική παρουσία τους, είναι και στοιχεία που αποσαφηνίζουν σχέσεις μεταξύ επιπέδων ή μεταξύ διαφόρων κτιρίων, οικοδομημάτων" (Σ. Αντωνακάκη, 1990, σ.7).

7 Marcel Duchamp, Γυμνό που κατεβαίνει τη σκάλα, αρ. 2, 1912, Museum of Art, Φιλαδέλφεια

8 Τομή Κατοικίας

Το μεσόσκαλο της σκάλας, στην περίπτωση αυτή, φέρει πρόγραμμα. Το γραφείο της κατοικίας. Ανακαλώντας τα μαθήματα της οικοδομικής, αλληλά και της σύνθεσης, θυμάμαι ότι στις επιμήκειες σκάλες έπρεπε να τοποθετήσουμε, ανά ίσο αριθμό σκαλιών, ένα μεσόσκαλο για τη χαρακτηριστική στάση που χαρακτηρίζαμε με την εξής φράση: "Να πάρει μία ανάσα ο αναβάτης". Η ανάσα αυτή, ως βιολογική ανάγκη, εμπλουτίζεται με το παράλληλο πρόγραμμα του γραφείου, ως μια διαδικασία που λειτουργεί αντίθετικά στο γρήγορο περπάτημα του αναβάτη. Το πεπλατυσμένο μεσόσκαλο, γίνεται ο θύλακας μίας τόσο σημαντικής δράσης στο χώρο. Το μεσόσκαλο, το γραφείο, το σημείο αυτό, αποτελεί ένα τόπο μέσα από την αλληλοουχία των σημείων που κανείς διαγράφει μέσα στο χώρο της κατοικίας, δίνοντας έμφαση στην οντολογική σημασία της σκάλας και όχι απλά σε ένα οντολογικό στοιχείο.

Η σκάλα, για την αρχιτεκτονική της Σουζάνας και του Δημήτρη Αντωνακάκη, συμπυκνώνει την εσωτερική ένταση που φέρει το στοιχείο αυτό, όχι απλά ως σύνδεση των δύο επιπέδων στο χώρο της κατοικίας, που αρνείται τη σχέση με τον υπόλοιπο χώρο, αλληλά ως στοιχείο που δίνει νόημα στην κίνηση κατά την ανάβαση και κατάβαση. Έτσι που «η "παραγωγή" γίνεται μέσα από την κίνηση του θεατή» (Bois, 1984, σ. 56). Η τρισδιάστατη αντίληψη του χώρου - Raumplan αποτελεί τον τρόπο με τον οποίο η κατοικία ενσωματώνει όλα τα αρχιτεκτονικά συμβάντα, για την ύπαρξη ή μη της επικοινωνίας. Ένα σώμα που κινείται σε μία σκάλα στην οποία μπορεί να σταθεί, ενώ συνεχώς αλληλάζει τον οριζόντιό του σε σχέση με το χώρο, έτσι που αυτή γίνεται το μέσο σύνδεσης και αναγνώρισης του χώρου.

Το σώμα σαράννει το χώρο σε πολλαπλά επίπεδα, αγνοώντας τη σκάλα ως αρχιτεκτονικό στοιχείο, οδηγεί όμως το θεατή, τον κάτοικο, αυτόν που ορίζει τις σχέσεις, αλλήλα και τη σκάλα, να συμβάλει σε αυτό που η Σουζάνα Αντωννάκη αναφέρει ότι "αποσαφηνίζει σχέσεις". Όπως στο γυμνό που κατεβαίνει τη σκάλα, στον πίνακα του Duchamp του 1912, αποτυπώνεται η κίνηση του σώματος στο χώρο, ενώ παράλληλα το βλέμμα του ορίζει το χώρο μέσω της κίνησης αυτής. Θα λέγαμε ότι ο αρχιτεκτονικός χώρος, με τέτοιους όρους, δημιουργεί τις προϋποθέσεις βίωσής του, καθιστώντας τον αρχιτέκτονα εκείνον που προ-υποθέτει αλλήλα που δεν προ-καθορίζει δίνοντας αξία, όχι στην κατοικία, αλλήλα σε αυτό που λέγεται κατοίκηση του χώρου, το κατοικείν.

"Το κτίριο αντιμετωπίζεται, πλησιάζεται, αντικρίζεται, σχετίζεται με του καθενός το σώμα, κινείται μέσω αυτού, χρησιμοποιείται σαν μία συνθήκη για άλλα πράγματα. Το κτίριο δεν είναι το τέλος του εαυτού του. Πλησιάζει, αρθρώνει, δομεί, δίνει σημασία, συσχετίζει, διαχωρίζει και ενώνει, διευκολύνει και απαγορεύει" (Pallasmaa, 2005, σ.63). Η προσέγγιση αυτή, πώς μπορεί να συνδεθεί

με τη συγκεκριμένη λήψη πλάνου; Μπορεί αυτή η παρατήρηση, σύνδεσης λήψης πλάνου και αρχιτεκτονικής, να αποτελέσει τον τρόπο ανάπτυξης μίας αρχιτεκτονικής σκέψης; Μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο σκηνοθέτης του αφιερώματος για την Πνευλόπη Δέλτα δεν γνωρίζει την αρχιτεκτονική της Σουζάνας και του Δημήτρη Αντωννάκη, αλλήλα και ότι κανένας ίσως δεν θα πρόσεχε το συγκεκριμένο πλάνο. Η τοποθέτηση του ομιλητή στη σκάλα από τον σκηνοθέτη είναι που ενσωματώνει τα αρχιτεκτονικά συμβάντα που μπορούν να υπάρξουν σε ένα χώρο, ακόμη και στο μεσόσκαλο μιας σκάλας, δίνοντας τη δυνατότητα να αναπτύσσεται ο χώρος συνεχώς μέσω των αντιθέσεων που δύνανται να προσφέρει.

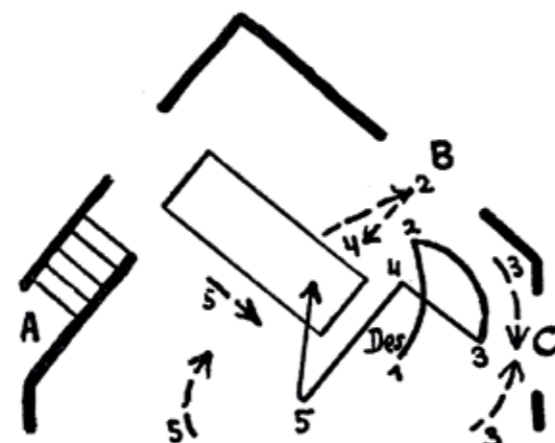
Ο Sergei Eisenstein, με το "μοντάζ των αντιθέτων", λειτουργεί με σκοπό την ανακάλυψη των πολλαπλών επιπέδων του νοήματος, με συνεργούς τους φωτισμούς, τις κινήσεις, τις γωνίες λήψης, τα μεγέθη πλάνων και τη διάρκεια. Επινώντας τη διάταξη των στοιχείων, δημιουργεί μία χωρική συνθήκη, προσπαθώντας μία έντονη σχέση μεταξύ πομπού και δέκτη, νοήματος και θεατή.

11

9

10

- 9 Άποψη της σκάλας σε ενδιάμεσο επίπεδο
- 10 Διάταξη στοιχείων και κινήσεις πρωταγωνιστών κατά τα μαθήματα του Sergei Eisenstein.
- Επεισόδιο δολοφονίας του στρατηγού Ντεσσαλίν
- 11 Άποψη της σκάλας από το χώρο του καθιστικού

Έτσι και στην αρχιτεκτονική της Σουζάνας και του Δημήτρη Αντωννάκη, η αλληλοϋχία των διαφορετικών στοιχείων σε τρισδιάστατο κάρναβο πετυχαίνει να δώσει πολλαπλές εναλλακτικές θεάσεις και σχέσεις με το χώρο, εμπλουτίζοντάς τον με διαφορετικά προγράμματα, έτσι ώστε να επιτυγχάνεται η άρθρωση, όχι ως μία σύνδεση των χώρων, αλλήλα ως βιωμένες εν εξελίξει δράσεις, μέσα από τον άνθρωπο και το σώμα του. Σκηνοθετώντας και όχι τοποθετώντας τα αρχιτεκτονικά στοιχεία. Στα μαθήματά του για τη θεατρική σκηνοθεσία, ο Eisenstein λέει στους μαθητές του: "Προτείνετε λοιπόν να αρχίσουμε με την τοποθέτηση των στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος [...] τα οποία με τη σειρά τους στη σκηνή θα παίξουν το ρόλο τους στη συμπεριφορά των προσώπων" (Νίζνυ, 1974, σ.35). Εάν στο επίκεντρο της αρχιτεκτονικής τοποθετείται το σώμα, πώς κινείται, τι στάσεις έχει, πού προσανατολίζει το βλέμμα του, τότε επαναφέρουμε τη συζήτηση στο ότι η αξία της αρχιτεκτονικής μπορεί να αποδοθεί μέσω των χωρικών στιγμών που μπορεί να δημιουργήσει, κατανοώντας το ακόμη και μέσα από ένα πλάνο λήψης ντοκιμαντέρ. ■

Συνομιλητής στις σκέψεις μου υπήρξε η Κατερίνα Τσακμάκη

Βιβλιογραφία
 Αντωννάκη, Σ., Διάλεξη "Ελληνες Αρχιτέκτονες", 25 Μαΐου 1990, ΤΕΕ.
 Αντωννάκης, Δ., Διάλεξη "Η Αρχιτεκτονική της Σουζάνας και Δημήτρη Αντωννάκη", 4 Απριλίου 1994, Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών.
 Νίζνυ, Β., 1974, *Μαθήματα με τον Αϊζενστάιν*, μετάφραση Α. Αρτέμν - Βερικοκκάκη, Αθήνα: Οϊλκός.
 Bois, Y. A., 1984, *A Picturesque Stroll Around Clara - Clara*, USA: The MIT Press.
 Pallasmaa, J., 2005, *The Eyes of the Skin. Architecture and the Senses*, New York: John Wiley & Sons Ltd.
 Risselada, M., 1988, *Raumplan versus Plan Libre. Documentation of 16 houses*, Delft: University Press.

Φιλμογραφία
 Πετρίτσος, Γ. (σκηνοθέτης), 2014, *Πνευλόπη Δέλτα. Η Πρωτοπόρος*, Αθήνα: για τη Βουλή - Τηλεόραση.
 Αγγελιάκος, Κ. (σκηνοθέτης), 1998, *Παρασκήνιο. Δημήτρης και Σουζάνα Αντωννάκη*, Αθήνα: για την ΕΡΤ ΑΕ.

Πηγές εικόνων
 Εικ. 3, 4, 5: Στιγμιότυπα από το ντοκιμαντέρ *Πνευλόπη Δέλτα. Η Πρωτοπόρος*
 Εικ. 1, 2, 6, 8, 9, 11: Αρχείο Δημήτρη και Σουζάνα Αντωννάκη
 Εικ. 7: Χαραλαμπίδης, Α., 1994, *Η τέχνη του 20ού αιώνα: Ζωγραφική, πλάστική, αρχιτεκτονική 1880-1920*, Τόμος Ι, Θεσσαλονίκη: University Studio Press, σελ. 201.
 Εικ. 10: Νίζνυ, Β., 1974, *Μαθήματα με τον Αϊζενστάιν*, Α. Αρτέμν - Βερικοκκάκη (μτφ.), Αθήνα: Οϊλκός, σελ. 75.